

Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0825U000100

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 08-01-2025

Статус: Запланована

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Ферт Андрій Олександрович

2. Andriy Fert

Кваліфікація: д.філософ, 032

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 032

Назва наукової спеціальності: Історія та археологія

Галузь / галузі знань: гуманітарні науки

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Історія та археологія

Дата захисту: 12-02-2024

Спеціальність за освітою: 032 Історія та археологія

Місце роботи здобувача:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): PhD 3691

Повне найменування юридичної особи: Національний університет "Кієво-Могилянська академія"

Код за ЄДРПОУ: 16459396

Місцезнаходження: вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Національний університет "Кієво-Могилянська академія"

Код за ЄДРПОУ: 16459396

Місцезнаходження: вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 03, 03.19.21, 03.01.39, 03.09.55

Тема дисертації:

1. Практики державного контролю над православними громадами Києва (1968–1989)
2. State Practices of Control Over the Orthodox Parishes and Convents in Kyiv (1968–1989)

Реферат:

1. Дисертація присвячена дослідженню практик державного контролю над громадами Російської Православної Церкви у Києві у пізньорадянський час (1968 – 1989 рр.). Релігія бачилася радянськими ідеологами як «пережиток старого ладу», що з плином часу і поступом суспільства мав неминуче зникнути. У різні періоди радянської історії партійно-державний апарат намагався пришвидшити процес «відмирання релігії» за допомогою репресій, масового закриття храмів та пропаганди атеїзму. Однак згодом партійно-радянська верхівка дійшла висновку, що релігію можна використати на свою користь як для забезпечення стабільності влади у деяких регіонах, так і для просування радянських наративів на міжнародній арені. Особливо помічною у цьому для СРСР була Російська Православна Церква (РПЦ). Після завершення Другої світової війни саме вона мала допомогти уряду радянської України «радянлізувати» західні області, де були потужні позиції Греко-Католицької Церкви, та пропагувати радянське бачення миру та міжнародного співробітництва у часи Холодної війни. Існує розлога історіографія про становище Православної Церкви у Радянському Союзі. Переважно йдеться про дослідження взаємин між релігійними інституціями та

державною владою чи про адаптацію практикованої побожності до радянської секуляризації. Дослідників передусім цікавлять взаємини між вищими ієрархами РПЦ і керівництвом СРСР та союзних республік, водночас локальний вимір таких взаємин усе ще залишається недостатньо дослідженим. Ба більше, у наявній історіографії йдеться передовсім про періоди сталінізму та хрущовської антирелігійної кампанії (1954, 1957-1964), тоді як відносно спокійний період «застою» лише починає привертати увагу істориків. Тому у цій дисертації зроблено фокус на локальних особливостях державно-церковних взаємин у пізньорадянський час. Ці особливості досліджено на прикладі Києва з низки причин. У Києві знаходився осідок Київського митрополита, що був екзархом – намісником – Патріарха Московського для всієї України. У другій половині 1960-х років роль екзарха помітно зросла через активізацію греко-католиків у західних областях УРСР. Відповідно зріс і статус митрополичої столиці: Київ почали регулярно відвідувати численні релігійні делегації з-за кордону, а у резиденції екзарха відбувалися важливі для РПЦ міжнародні події. Крім того, у цей час Київ перетворився на туристичну принаду як для туристів з інших регіонів СРСР, так і з-за кордону. Усе це сприяло особливій видимості православних громад міста і впливало на характер державно-церковних взаємин на місцевому рівні. Спираючись на широку джерельну базу, зокрема на архівні матеріали, джерела усної історії і низку опублікованих свідчень, у дисертації досліджено специфіку роботи місцевих партійно-радянських органів влади, що контролювали діяльність православних громад міста. Передусім йдеться про уповноваженого Ради у справах релігій – посадовця, який відповідав за впровадження державної політики стосовно релігійних організацій, та районні комісії зі «сприяння дотриманню законодавства про релігійні культури» – квазігромадські об'єднання «місцевого активу», що підпорядковувалися виконавчим комітетам районних рад депутатів і мали допомогти уповноваженому Ради у його роботі. За допомогою загальнонаукових та спеціальних історичних методів, що ґрунтуються на підходах історичної антропології, зокрема «історії знизу» та локальної історії, у цьому тексті проаналізовано практики державного контролю над Церквою та «стратегії виживання» православних громад у межах упровадженої на місцях політики. Наукова новизна цієї дисертації полягає не лише у аналізі державно-церковних взаємин та особливостей практик державного контролю за Церквою із локальної перспективи, але й у введенні до наукового обігу цілої низки нових джерел: усних свідчень та протоколів засідань комісій сприяння, що досі практично не потрапляли у поле зору дослідників. Ключові слова: СРСР, УРСР/Україна, Київ і Київська митрополія, релігія, Православна Церква і православ'я, радянська партійно-державна система, радянська пропаганда та ідеологія, повсякденне життя, кадрова політика, релігійна ідентичність і культура, практикована побожність, науковий атеїзм, модернізація релігії, пам'ять, комісії сприяння.

2. The thesis explores state control practices over the Russian Orthodox Church communities in Kyiv during the late Soviet period (1968-1989). For the Soviet ideology, religion appeared to be a "vestige of the old world" that was bound to disappear with the passage of time and the progress of society. In various periods of Soviet history, the party-state apparatus would try to bring the "death of religion" closer by means of repressions, church closures, and propaganda of atheism. However, with time, the Soviet leadership concluded that religion could be instrumentalized to the benefit of the state, ensuring Soviet government sustainability in particular regions and promoting Soviet narratives abroad. The Russian Orthodox Church (ROC) came in handy to aid the Soviets. After WWII, during the "Cold War" period, this Church was supposed to help the Soviet government "sovietize" the recently-annexed western regions, dominated by the Ukrainian Greek Catholic Church and promote the Soviet vision of peace and international cooperation abroad. Extensive historiography studies the Orthodox Church in the Soviet Union from different perspectives. The existing studies delve mainly into the relationship between religious institutions and state power or the practices of lived religion and forced secularization. Scholars are primarily interested in the relations between the ROC's highest hierarchies and the leadership of the USSR and the Union republics, while the local dimension of such relations still needs to be addressed. Moreover, the existing historiography deals mainly with the periods of Stalinism and Khrushchev's anti-religious campaign (1954, 1957-1964). While the relatively calm "Era of Stagnation" only begins to attract scholars' attention. Therefore, this thesis focuses on the local features of state-church relations in the late Soviet period. The locality in focus is the city of Kyiv, the capital of Soviet Ukraine. Kyiv was the residence of the Metropolitan, holding the title of Exarch for

Ukraine - i.e., representative - of the Moscow Patriarch, leader of ROC. In the second half of the 1960s, the role of the Exarch rose significantly as he was to cope with the Greek Catholic underground activities in the western regions of Soviet Ukraine. As a result, the status of the Exarch's capital also changed: numerous religious delegations from abroad regularly visited Kyiv, as many important international events for the Russian Church took place in the Exarch's residence. In addition, at this time, Kyiv gradually became a popular tourist destination, attracting visitors from other regions of the USSR and abroad. These developments increased the visibility of the Orthodox communities located in Kyiv and directly influenced state-church relations at the local level. Drawing on a wide range of sources, in particular on archival documents, eyewitness accounts, and the bulk of published materials, this thesis examines the daily work of the local Soviet bureaucrats who were tasked to control the activities of the city's Russian Orthodox communities. First of all, this study focuses on the Commissioner of the Council For Religious Affairs - an official responsible for implementing state policy regarding religious organizations on the ground. Another local institution being addressed are the commissions for "facilitating compliance with the legislation on religious cults," semi-volunteer groups of "local activists" that were subordinate to executive branches (ispolkomy/vykonkomy) of the district councils of deputies. These commissions aimed to help the local Commissioner in his daily work. By employing methods rooted in historical anthropology, particularly "history from below" and local history, this text analyzes the practices of state control over the Church communities and the "survival strategies" of Orthodox priests and parishioners determined by the oversights of the state officials and activists on the ground. This study contributes to the discussions about state-church relations in the late Socialism, bringing to the fore the local dimension of practices of state control over the Church and introducing the whole range of sources that until now evaded scholars' attention: minutes of meetings of the volunteer commissions. The eyewitnesses' accounts collected for this study shed light on the state-Church relations from a new perspective. Keywords: USSR/Soviet Union, Ukrainian SSR/Ukraine, Kyiv and Kyiv Metropolitanate, religion, Orthodox Church and Orthodoxy, Soviet party-state system, Soviet propaganda and ideology, everyday life, personnel policy, religious identity and culture, lived religion, scientific atheism, modernization of religion, memory, volunteer commissions.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- Fert, Andriy. "Equivocal memory. What does the Ukrainian Orthodox church of the Moscow Patriarchate remember?" In Religion During the Russian Ukrainian Conflict, edited by Elizabeth Clark, Dmytro Vovk, 192-201. London: Routledge, 2019
- Ферт, Андрій. "До питання про ефективність державного контролю за Православною Церквою протягом другої половини 1970-х – першої половини 1980-х років (на прикладі Київського Покровського монастиря)." Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія», 53 (2017): 143–151
- Ферт, Андрій. "Між паперовим та всебічним контролем: комісії сприяння та православні громади Києва у 1970–1980-х роках." Наукові записки НаУКМА. Історичні науки. Том 194 (2017): 95–101

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПВ:

Впровадження результатів дисертації: Впровадження не планується

Зв'язок з науковими темами:

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Шліхта Наталя Василівна

2. Natalia Shlikhta

Кваліфікація: д.філософ, професор, 032

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-6767-4657

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний університет "Кієво-Могилянська академія"

Код за ЄДРПОУ: 16459396

Місцезнаходження: вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Кисельов Олег Сергійович

2. Oleh Kiselyov

Кваліфікація: к. філос. н., старший науковий співробітник, 09.00.11

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05417012

Місцезнаходження: вул. Трьохсвятительська, буд. 4, Київ, 01001, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Бажан Олег Григорович
2. Oleh Bazhan

Кваліфікація: к. і. н., старший науковий співробітник, 07.00.01**Ідентифікатор ORCID ID:** 0000-0003-2328-4512**Додаткова інформація:****Повне найменування юридичної особи:** Інститут історії України Національної академії наук України**Код за ЄДРПОУ:** 05416981**Місцезнаходження:** вул. М. Грушевського, буд. 4, Київ, 01001, Україна**Форма власності:** Державна**Сфера управління:** Національна академія наук України**Ідентифікатор ROR:****Власне Прізвище Ім'я По-батькові:**

1. Єленський Віктор Євгенович
2. Viktor Yelenskyi

Кваліфікація: д. філ. н., г.н.с, 09.00.11**Ідентифікатор ORCID ID:** 0000-0002-7902-9038**Додаткова інформація:****Повне найменування юридичної особи:** Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України**Код за ЄДРПОУ:** 16394076**Місцезнаходження:** вул. Генерала Алмазова, буд. 8, Київ, 01011, Україна**Форма власності:** Державна**Сфера управління:** Національна академія наук України**Ідентифікатор ROR:****Рецензенти****Власне Прізвище Ім'я По-батькові:**

1. Клименко Оксана Михайлівна
2. Oksana Klymenko

Кваліфікація: к. і. н., 07.00.01**Ідентифікатор ORCID ID:** Не застосовується**Додаткова інформація:****Повне найменування юридичної особи:** Національний університет "Кієво-Могилянська академія"**Код за ЄДРПОУ:** 16459396

Місцезнаходження: вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
голови ради**

Яременко Максим Васильович

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
головуючого на засіданні**

Яременко Максим Васильович

**Відповідальний за підготовку
облікових документів**

Басенко Олена Едуардівна

Реєстратор

УкрІНТЕІ

**Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є
відповідальним за реєстрацію наукової
діяльності**

Юрченко Тетяна Анатоліївна